

Essay Spiritualiteit

B.J. van Luijk, 0327859

Inleidend...

In dit essay wil ik mijn visie op spiritualiteit geven. In de cursus spiritualiteit in meervoud zijn verschillende voorbeelden en definities van spiritualiteit aan bod gekomen. Deze definities en sommige voorbeelden zal ik in dit essay langsgaan en daarbij mijn visie geven. Voor mijzelf zal dit essay ook een proces zijn waarin ik op zoek ga naar mijn eigen definitie en criteria van spiritualiteit. Ik wil hier ook mijn eigen beleving van spiritualiteit kritisch onder de loep nemen. Voor het goede begrip van dit essay en mijn standpunten is het belangrijk mijn eigen spiritualiteit te positioneren. Mijn spiritualiteit en daarmee ook mijn denkkader is voornamelijk afkomstig uit de reformatorische kerken, om precies te zijn de gereformeerde vrijgemaakte kerk. Er zijn hier echter geruime tijd invloeden uit de baptistische gemeente zichtbaar, alwaar ik op het moment van schrijven aan verbonden ben. Door deze twee invloeden in mijn spiritualiteit zullen ook mijn essay en mijn bevindingen gekleurd zijn. Een gewaarschuwd lezer...

Verdeling...

Laten we bij het begin beginnen: de term spiritualiteit. Schneiders (1989) maakt hier voor mij een duidelijke verdeling in. Spiritualiteit is ten eerste de fundamentele dimensie van het menselijk bestaan, ten tweede zijn het de ervaringen die die dimensie geeft en ten derde de academische discipline die die ervaring bestudeert. Ik wil mij bij deze verdeling aansluiten. Dit doe ik vanwege de verduidelijking die hiermee het begrip spiritualiteit krijgt. Omdat spiritualiteit nog een tamelijk jong begrip is (op de manier waarop het nu gebruikt wordt in ieder geval), is het belangrijk om gelijk een scherp onderscheid te maken tussen de aspecten waar het begrip voor gebruikt wordt. Tijdens de colleges kwam dit ook duidelijk naar voren: spiritualiteit kent meerdere interpretaties. De verdeling die Schneiders gebruikt opent de deur voor spiritualiteit op een breder vlak...

Veel...

De term spiritualiteit gold in haar beginjaren voornamelijk voor de christelijke vormen van spiritualiteit. Om precies te zijn de spiritualiteit die vooral in de in de katholieke kerk gepraktiseerd werd. Over die geschiedenis zal ik zo nog meer vertellen. Tegenwoordig kent spiritualiteit een wijd scala aan ervaringen, oefeningen en disciplines. Ten eerste valt onder de hedendaagse term spiritualiteit ook de spiritualiteit uit andere culturen, religies en levensvisies. Dit gaat soms zover dat men spreekt van de spiritualiteit van materiele objecten. Ook bedrijven gebruiken de term spiritualiteit maar wat graag om hun organisatie onder de aandacht te brengen en populair te maken onder potentiële werknemers en uiteraard klanten! Met deze verbreding wordt, ten tweede, de term spiritualiteit gebruikt voor een veelvoud aan oefeningen en ervaringen. Zo zijn er niet slechts meer gebeden en gezangen, maar ook meditaties, bijna-doodervaringen, golfsurfen, wandeltochten, visstekjes en zo kan ik nog even doorgaan. Dit heeft weer geleid tot een derde aspect: een verbreding van de academische component van spiritualiteit. Er zijn veel meer disciplines en kennis bij nodig om al deze spiritualiteit kritisch te analyseren. Alles lijkt vol spiritus...

Spiritus...

Gelukkig laat de geschiedenis ons niet in de steek (Schneiders, 1989). Hier vinden we grond voor ons onderzoek naar spiritualiteit. Door te kijken naar de ontstaansgeschiedenis van spiritualiteit kunnen we dichter naderen tot de werkelijke betekenis van spiritualiteit. We vinden dat dit ook een etymologisch aspect heeft. Spiritualiteit komt van het "pneuma" dat door Paulus gebruikt werd. Pneuma staat bij Paulus voor de Heilige Geest en hij stelt hierom ook dat spiritualiteit elke realiteit is die onder de invloed van de Heilige Geest staat. Vanuit mijn eigen spiritualiteit kan ik mij goed vinden in dit aspect van spiritualiteit. Later wil ik hier nog dieper op ingaan. Het is ook van belang te zien dat hij de geestelijke persoon loskoppelt van de natuurlijke persoon. Deze tegenstelling zien we in de loop van de geschiedenis veranderen naar geestelijk versus materieel of lichamelijk.

Spiritualiteit werd in de gouden eeuw van spiritualiteit (de 17de eeuw) vooral gemerkt als boven het normale geestelijke leven staand. Enkel de werkelijk geestelijken konden dit bereiken. Exclusieve geestelijkheid...

Geestelijkheid...

Hiermee zijn we gekomen tot de confessionele varianten van spiritualiteit. Hierbij wil ik de artikelen van Jelsma(1989), twee van Van der Aalst (1990 en 1991) en één over het gebed in de katechismus van de katholieke kerk (1995) bespreken. De katholieke en orthodoxe spiritualiteit ziet een belangrijke rol voor de geestelijkheid weggelegd wat betreft de spiritualiteit. In sommige gevallen is het enkel mogelijk voor of door de geestelijkheid om werkelijke spiritualiteit te ervaren. Dit zien we bij de mis, de biecht, de eucharistie en andere sacramenten. Een wezenlijk aspect van deze spiritualiteit is de bemiddeling door middel van de heiligen, beelden (in de kerk) en de hierboven genoemde geestelijkheid. Dit maakt het moeilijk voor een leek om de eigen spiritualiteit te ontwikkelen of te voeden. Deze bemiddeling is bij de protestantse spiritualiteit dan weer geheel verdwenen. Wellicht zou men hier echter nog van een bemiddeling door de bijbel kunnen spreken. In deze spiritualiteit staat het Woord van God centraal. Hierdoor komt er een nadruk te liggen op de prediking en de bijbellezing. Daarnaast zien we ook de gemeentezang terugkomen als het antwoord van de gemeente op de preek. Door deze spiritualiteit komt God haast verder weg te staan en wordt het voornamelijk een zaak van het verstand. De leek heeft echter wel toegang tot God en kan daardoor zijn eigen spiritualiteit wel voeden en ontwikkelen. Spiritualiteit in het leven...

Dagelijks...

Dit brengt mij bij de volgende interpretatie van spiritualiteit. Dit is de visie die Borgman (1997) aan Linda Sexsons toedicht. Het gaat hier om de spiritualiteit van het "Gewoon heilig". Spiritualiteit is in haar visie juist voortkomend uit het voorstellingsvermogen van de mens. Spiritualiteit laat de wereld onze wereld zijn, zij krijgt hierdoor betekenis. In dit gebeuren is de sleutelfiguur voor haar de "noodzakelijke engel". Dit is de trickster, een mythologisch figuur die drager is van goddelijke, menselijke en dierlijke eigenschappen. De spiritualiteit van alle dag wijst op dit heilige dat heel het leven doorstroomt. Zij is te ervaren in dagelijkse dingen die een speciale betekenis hebben/krijgen. Deze spiritualiteit is voor mij wel een beetje te "plat". De eigen geest krijgt hier een minieme (vooral als voorstellingsvermogen) plek bedeeft. Ook lijkt hier spiritualiteit vervormt tot slechts het dagelijkse speciale. Van deze "gewoon heilig" visie kunnen we ook in het artikel van Aalders (1969) veel van terugvinden. Hij betoogt dat spiritualiteit de innerlijke ontwakning is tot levende relaties met de werkelijkheid. De spirituele dimensie van het menselijk bestaan vindt zijn weg in het leven van elke dag. De "laatste" vragen en "hoogste" verlangens van de mens brengen hem tot (diepere) spiritualiteit. Spiritualiteit is hier niet zo plat als bij Sexsons en laat tegelijk zien dat zij onlosmakelijk met de mens is verbonden. Dat lijkt mij een belangrijk aspect voor mijn eigen definitie. Spiritualiteit is levensecht...

Menselijkheid...

Dat het in spiritualiteit om een persoonlijke aangelegenheid gaat laten de verhalen van Simone Weil, Etty Hillesum, Dag Hammarskjöld en Johannes van het Kruis wel zien. Voor mij is dit ook een belangrijk element van de spiritualiteit. Het gaat hier om een persoon die spiritueel is. De spirit van die persoon heeft de sleutelpositie in de spiritualiteit. Wat betreft wil ik spiritualiteit niet naar objecten of zaken waar geen mens aan te pas komt trekken. Deze rol van de geest van de mens maakt de spiritualiteit wel veel ongrijpbaarder. Het definiëren van spiritualiteit leidt hierdoor tot een meer algemene beschrijving, maar dit bleek al uit de veelheid aan vormen. De activiteit van de menselijke geest geeft hiermee ook de mogelijkheid om spiritualiteit in gradaties te ervaren. De menselijke geest zal niet altijd zo open staan spirituele ervaringen. Soms ook tast zij in het duister. Een donkere, geestelijke nacht...

Nachtelijk...

Een belangrijk element uit de literatuur is de “geestelijke nacht”. In deze nacht ervaart de persoon een aanwezigheid of juist afwezigheid van iets hogers of wezenlijks in zijn leven. De nachtervaring geeft de persoon twee keuzen: vasthouden aan wat hij heeft (en daarmee wellicht de spiritualiteit uit zijn leven laten wegvloeien) en alles te wagen op die nieuwe gewaarwording. De nachtervaring kan ook kunstmatig opgezocht worden door zich in de marge te begeven. De woestijn wordt dit door Theo de Boer (1996) genoemd. Zij is tegengesteld aan de spiritualiteit van de samenleving. Daar is zij niet meer zo (makkelijk) te vinden. De nachtervaring ondersteunt tegelijk mijn visie dat niet enkel de eigen geest bij spiritualiteit betrokken is, maar ook een hogere of andere dimensie (de Ander). Dit is de bron van inspiratie, datgene/diegene die de geest aanraakt. De mens kan zelf geen zin aan het leven geven, zij raakt in diepe crisis als zij merkt dat zij toch nog wat mist. In de nacht moet zij dit toegeven of doorgaan met leven zonder zin. De geest van de mens lijkt hier als het ware aan de rem te trekken of wellicht kunnen we zeggen dat de Ander hier de nacht als wekker gebruikt. Dit is behoorlijk schokkend! Schokkende zinging...

Onzinnig...

Dat brengt mij bij de secularisatie. We leven in een tijd van westerse ontkerkelijking, maar van de toename van religiositeit. Het is wellicht ook een nachtervaring voor de kerken in europa, die hierdoor massaal op zoek gaan naar hun spiritualiteit. Spiritualiteit lijkt in de literatuur de redding voor het christendom. Het individu in deze gefragmenteerde samenleving is op drift, op zoek naar zin en samenhang. Men zou kunnen zeggen dat velen hun spiritualiteit kwijt zijn geraakt. De materie is de geest gaan onderdrukken, het leven is onzinnig geworden. Tegelijk zien we dat spiritualiteit geen luxe meer is. De geestelijke gezondheid (en daarmee het leven van de mens) heeft de juiste aarde nodig. Een persoonlijke relatie met die Ander. De secularisatie laat ook zien dat er bij spiritualiteit nog een element van belang is: de tijdgeest. Spiritualiteit kan dan van alle tijden zijn, toch lijkt zij onderhevig aan (vorm)veranderingen. Maar ik wil dan betuigen dat dit modererend werkt op de persoon en zijn geest en niet op de relatie tussen die geest en de Ander. De andere dimensie is namelijk tijdloos (anders is zij niet die werkelijk andere dimensie¹). Tijdloos in tijdelijkheid...

Tijdelijk...

Tijdens de tijdelijkheid van het aardse bestaan zien we dat oefeningen de notie van tijd kunnen doen veranderen. Augustinus stelt dat tijd enkel in de geest bestaat, evenzo denk ik ook dat tijdloosheid enkel in het geestelijk leven bestaat. Als de persoon met die Ander in aanraking komt verdwijnt de tijd en tegelijk blijft die persoon in de geschiedenis staan. Spiritualiteit is zo ook een tegenwicht voor de tijdelijkheid van de moderne samenleving. Ook in de geestelijke begeleiding dient een aandachtsveld voor de persoonlijke spiritualiteit ingeruimd te zijn (Frans Maas, 2001). Nog even over die oefeningen. In de colleges kwam de oefening als aspect van spiritualiteit al naar voren. Het is goed om dit aspect in het kader van de relatie van de geest van de mens en die Ander te zetten. In de relatie zijn namelijk de verschillende handelingsvormen begrepen. Men kan sprekend, gebarend, luisterend, werkend, zingend, bestuderend etc. in die relatie bezig zijn. Ik wil dan ook niet zo'n onderscheid maken tussen de verschillende oefeningen. Er zijn wel een aantal oefeningen die men vaker ziet voorkomen of beter “werken”, zoals bidden, mediteren, ascese, zingen. Dit wil ik wijten aan de manier waarop iemand persoonlijk zijn geest op die Ander of die inspiratiebron kan richten. Dit is uiteraard bij mensen onderling verschillend. Dit vinden we ook terug in wat Paulus zegt over de gaven van de geest; deze zijn ook niet voor iedereen hetzelfde. Wat kunnen we in het algemeen dan over spiritualiteit nog zeggen? Grenzen aan spiritualiteit...

¹ Helaas kan ik in dit essay niet langer op dit onderwerp ingaan. Verkort kan ik zeggen dat als de andere dimensie tijdig zou zijn, zij zich nog steeds in onze dimensie bevindt en gebonden is aan die regels. Maar dit is juist geestelijk niet zo.

Grensgevallen...

Na deze ontdekkingsstocht wil ik proberen een juiste definitie voor spiritualiteit te formuleren. Voor mij is spiritualiteit de relatie van de menselijke geest met de andere dimensie. Zij bevindt zich in een specifiek tijd, behelst handelingen en is strikt persoonlijk. Spiritualiteit is dus de ervaring van de mens met het geestelijke. Het eerste criterium voor spiritualiteit is hiermee ook gegeven: zij benodigd, berust op de nadering van de Ander. Maar spiritualiteit kan ook de ervaring van een andere geestelijkheid zijn. Daarmee moet ik dan ook mijn definitie algemener houden. De relatie van de menselijke geest met de geestelijke wereld. De geestelijke wereld is hiermee het eerste criterium. Ten tweede is hier een menselijke geest nodig, die de ervaring ondergaat. Er is dus een persoon die dus ook een persoonlijke spiritualiteit heeft. De persoon heeft zijn eigen grondhouding, zijn eigen visie, zijn eigen denkkader, zijn eigen interpretatiekader. De spiritualiteit hoeft zich niet aan die kaders te houden, want er zijn in de relatie twee partijen aanwezig. De relatie is tegelijk het derde criterium, er moet sprake zijn van een gedeelde ervaring. Dit hoeft niet direct gedeeld te zijn op dezelfde manier. Deze relatie bestaat zoals gezegd uit verschillende aspecten wat betreft handeling, tijdsduur, plaats en medium. Er zijn wellicht nog meer aspecten te noemen. Spiritualiteit is de geestelijke relatie met de geestelijke wereld die zich uit in gedrag. Gedrag is hierbij een scala aan handelingen, denkprocessen en beslissingen. Hiermee heb ik al veel punten aangegeven waarop spiritualiteit beoordeeld kan worden. Heldere punten...

Sterren...

Uit de definitie kan men afleiden dat spiritualiteit wel degelijk te beoordelen is. Men zou er een sterrenwaarderingssysteem voor kunnen ontwerpen. Echter, dit kan eigenlijk slechts goed gebeuren door de persoon die de spiritualiteit ondergaat. Wat kunnen we er dan over zeggen? Ik herinner me de vraag naar criteria voor goede spiritualiteit. Helaas is het woord "goede" voor meerdere verklaring vatbaar. Duidt het het moreel goede aan? Of wijst het naar de werkzaamheid van spiritualiteit? Wellicht is deze spraakverwarring niet nodig als we stellen dat het moreel goede het enige goede is. Goede spiritualiteit moet moreel goed zijn. Voor het gemak (!?) beschouwen we hiermee het geheel van spiritualiteit; haar methode, doel etc. Vul we dit in in onze definitie dan kunnen we een aantal aspecten vermelden. Ten eerste moet er sprake zijn van een goede menselijke geest. We zouden hiervan kunnen zeggen dat zij gericht moet zijn op het goede, een goede gezondheid moet hebben (geestelijke begeleiding en zorg!) en een goede motivatie (spiritualiteit niet om spiritualiteit zelf, zie als voorbeeld het verhaal van de bergbeklimming in de discussietekst van Pirsig). Ten tweede moet er sprake zijn van een relatie. We kunnen hier het best de parallel met de menselijke relatie maken. Deze vereist liefde, tijd, inzet etc. Als derde criterium moet de geestelijke wereld waarmee zij een relatie heeft goed zijn. Voor mij komt dit weer terug bij wat Paulus stelde: zij moet onder de invloed van de Heilige Geest staan, dus God. De ervaring van de Ander, de Oneindig Goede staat centraal. Het laatste criterium wil ik stellen op het gedrag wat deel uitmaakt van de spiritualiteit, ook deze moet goed zijn. Het liefst zou ik hier de criteria uit de twee geboden uit de bijbel voor gebruiken: goed voor God, voor jezelf en de naaste. Toets de spiritualiteit...

Toonstelling...

Wat betekent dit nu? Ten eerste zullen deze criteria veel spiritualiteit terugbrengen naar de grondmotivatie van de mens en religieuze systemen. Zij werpt de discussie over goede spiritualiteit ook weer terug naar de algemene discussies tussen religieuze systemen en/of niet-religieuze systemen. Spiritualiteit is geklonken in de levensovertuiging, zij is haar geestelijke component. Omdat iedereen een levensovertuiging heeft (al dan niet religieus), gaat het iedereen aan om deze spiritualiteit juist in deze van geestelijkheid onttrokken samenleving te koesteren en te bewaken. Voor mijzelf geldt dit ook. Het doet me als theoloog ook beseffen hoe afhankelijk ik ben van de relatie met God. Dit geldt niet alleen voor mijn geestelijke leven, maar ook voor het gedrag wat voortvloeit uit de grondhouding van mijn leven. Daarnaast wijst het me op mijn zorg voor deze

grondhouding. En vanuit mijn praktisch theologische aanleg niet alleen voor die van mij, maar ook voor anderen. En daarmee is de cirkel weer rond; dit is namelijk het juiste gedrag. Veel meer is hier te zeggen, maar laten we de tijd nemen om te luisteren...

Literatuur

Gebruikte teksten uit de reader:

Aalders, C. (1969). *Spiritualiteit als algemeen menselijk verschijnsel*, uit: Spiritualiteit, Over geestelijk leven vroeger en nu, Boekencentrum: 's Gravenhage.

Aalst, A.J. van der (1990). *Russische spiritualiteit anno 1990*, Tijdschrift voor het geestelijk leven.

Aalst, A.J. van der (1991). *De spiritualiteit van het christelijke oosten, liturgische spiritualiteit*, Het Christelijk Oosten.

Boer, Theo de (1996). *Spiritualiteit van de woestijn*, uit: Langs de gewesten van het zijn, Meinema: Zoetermeer.

Borgman, Erik (1997). *Lynda Sexsons "Gewoon heilig" als eye-opener*, Tijdschrift voor het geestelijk leven.

Dupré, Louis (1998). *Geestelijk leven in een seculiere samenleving*, Alfrinklezing 1998: Radboudstichting.

Jelsma, Auke (1989). *Zonder een dak boven het hoofd. Protestantse spiritualiteit*, uit J. Beumer. Als de hemel de aarde raakt, Kok: Kampen.

Lange, Frits de (2000). *Aandachtig leven: Simone Weil (1909-1943) en de afwezige God*, uit: J. Goud. Een vermoede God, Meinema: Zoetermeer.

Maas, Frans (?). *Mystieke nachten*

Maas, Frans (1999). *Etty Hillesum, "In mij is aarde en in mij is ook hemel"*, uit: Spiritualiteit als inzicht, Meinema: Zoetermeer.

Maas, Frans (2001). *Geestelijke begeleiding – wat, wie en hoe?* Psyche en Geloof, 12.

Onbekend (2000). *Hunkering naar heelheid, het nieuw-religieuze verlangen naar een authentiek bestaan*, Borchure van de Katholieke Raad voor Kerk en Samenleving: 's Hertogenbosch.

Onbekend (1995). *Katechismus van de Katholieke kerk, Deel IV: het christelijk gebed*

Schneiders, Sandra M. (1990). *Spirituality in the academy*, uit: Bradley C. Hanson. Modern Christian spirituality, methodological and historical essays, Scholars Press: Atlanta, Georgia.